

„Oltalmazd alá futunk”. Mária-enciklopédia 1950.

(A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 12.)
Közreadja: Perger Gyula. Győr, 2010, 224 p., 2800 Ft.

Az olvasó a Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai közül a 12., legutóbb megjelent kötetet tartja kezében. A forráskiadásban egy 1950-ben országos, sőt nemzetközi méretűnek induló kezdeményezés, a Mária-enciklopédia számára készült győregyházmegyei jelentések kaptak helyet. Az egyházi berkekben kevésbé jártas olvasó számára elsöre talán felvetődik a kérdés, hogy a cím által jelölt, ismereteket összefoglaló, azokat valamiféle rendszerben tárgyaló mű milyen Szűz Máriához kapcsolható tudásanyagot rejt. A kötetet tanulmányozva világossá válik, hogy a Győri Egyházmegye Mária-kultuszát – eddig még sosem közölt – 1950-51-ben készült dokumentumok segítségével követhetjük nyomon. A beszámolók a helyi plébánosok tolmácsolásával azonos kérdésekre megfogalmazott válaszok formájában tartogatnak számos új adalékot Szűz Mária tiszteletére vonatkozóan.

A források keletkezése az egyre intenzívebb, katolikus egyház elleni támadások időszakára tehető. Az események az 1940-es évek második felében gyökeres fordulattal követték egymást, hiszen a virágzó egyházi élet – gondoljunk csak a győri Könnyező Szűzanya 1947-es jubileumi búcsújára, Mindszenty József bíboros, hercegprímásnak a zarándokok sokasága előtt elmondott lelkesítő beszédére – már a múltba vészett. A jelent az 1948-tól kibontakozó egyház elleni támadások, a felekezeti iskolák államosítása, a hercegprímás letartóztatása, a Mária-kultuszt is ápoló szerzetesrendek feloszlatása jellemezte és papok megzsarolásának, bebörtönzésének árnyéka lengte be.

A római *Centro Mariano Internazionale* felhívása ilyen körülmények között ért el Magyarországra, hogy egy nemzetközi munkába bekapcsolódva hazánkban is megkezdjék a Szent Szűz tiszteletére vonatkozó adatok összegyűjtését.

A kötet bevezetésében vázolt keletkezéstörténet, mely körültekintő és alapos levéltári munkáról árulkodik, igazolja, hogy a plébániai jelentésekkel együtt megőrződött, az egyház hivatalos közleményeit nyilvánosságra hozó Magyar Kurír főszerkesztőjének 1950. december 2-i levelét megelőzően az egyházi vezetés már értesült a Mária Enciklopédia létrehozásának tervéről. A

püspöki kar 1950. augusztus 4-én olvasta a Nemzetközi Mária Központnak egy magyarul íródott körlevelét. Az ebben olvasható kérésnek eleget téve, miszerint Papp Kálmán megyéspüspök „méltóztassék megnevezni egy bizalmi személyt, aki (...) közre tud működni Enciklopédiánk összeállításában” (11.), nevezte ki a püspök úr a Győri Hittudományi Főiskola dogmatika tanárát, Dr. Orbán László pápai káplánt a Mária Központ megbízottjává. Ezzel egy időben pedig a Marianumot is tájékoztatta erről a lépéséről.

Ilyen előzmények után a püspök az 1950. november 30-án keletkezett VIII. körlevelében tette közzé felhívását a Győri Egyházmegyében és öt pontban, a Mária-kultuszhoz kapcsolódó adatokat kért be papjaitól két példányban két-két fényképpel ellátva. Papp Kálmán püspök úr körlevelének megfelelően Orbán László az egyházmegye 177 plébániájának és lelkészségének 57%-áról kapott jelentéseket 1950. december 2-ától 1951. február 14-ig, ami összesen 88 dokumentumot jelent.

Megállapítható, hogy a beszámolók formájukat és tartalmukat tekintve is változatosak, akadnak kézzel írt, pontatlan hivatkozású, hivatalos formulákat betartó vagy gépelt dokumentumok, alapos irattári-levéltári kutatáson alapuló és a kor vonatkozó irodalmának ismeretéről tanúskodók is. Előfordult, mint például azt Osli plébánosa is tette, hogy képeslapokat, aprónyomtatványokat, búcsús füzeteket is csatoltak, vagy egy rendkívül rövid jelentés mellé – Sopron esetében – a témához kapcsolódó könyvet mellékeltek. A jelentések tartalmát jelentősen befolyásolja a lelkipásztor és híveinek kapcsolata, az anyaggyűjtés időpontjának említett körülményei.

A látszat ellenére azonban nem csupán egy eddig kéziratban létező, Mária-kultuszhoz kapcsolódó egyházi adattárat tart kezében az érdeklődő. Ezt a bevezetés is igazolja, amely – a jelentésekben található adatok elemzésének nyomán – érdekes megállapításokat téve felhívja az olvasó figyelmét a kezében tartott gyűjtemény jelentőségére. Művészettörténeti, egyházi, történelmi és a néprajzi vonatkozású meglátásaival, következtetéseivel segíti a források értelmezését.

A körlevél egyes kérdéseire adott válaszok sorrendben kerülnek elemzésre. Elsőként a templomok építési idejére, az építkezés okára vonatkozóan olvashatók információk, melyek nem tartalmaznak korábban nem ismert adatokat. Nem így a kápolnák esetében, amelyekről többek között a múlt homályába veszett eredettörténeteket (pl.: a kislédeci kápolna), kápolnaépítési szokásokat tartogatnak az érdeklődőnek.

A plébánia területén fellelhető képekhez, szobrokhoz kapcsolt leírásokról megállapítható, hogy azok gyakran pontatlanok, bizonytalanok (pl.: a dombiföldi templom vagy a himodi templom oltárképéről), de akadnak ikonográfiai szempontból értékes és alapos meghatározások is (pl.: a csornai premontrei templom oltárképéről). Az alkotásokat számba véve az is kiderül, hogy a háború után az egyházművészet és a hívek egyházhoz való ragaszkodása töretlen maradt a megye területén, és számos már megsemmisült tárgyról, azokhoz kapcsolódó, mára elfeledett szokásról értesülhetünk. Előfordul, hogy a plébános Mária tiszteletére felszentelt harangokról (pl.: Gyórság, Gyórszabadhegy), a plébánia területén található zászlókról (pl.: Öttevény, Gyórság, Lébény) is beszámol. A hívek által adományozott és körükben nagy tiszteletnek örvendő, ugyanakkor legtöbbjük esetében művészi értéket nem képviselő Szeplőtelen Fogantatás, illetve lourdesi Mária képekről, szobrokról, berendezett barlangokról is képet kapunk, valamint információt arról, hogy ezek rendhagyó elhelyezése megváltoztatta a szakrális teret a templomon belül.

A szabadtéri szakrális emlékekről szinte tökéletes mutató állítható össze a források alapján, ami a korabeli plébániai irattárak és Canonica Visitatio-k alapos tanulmányozásáról is árulkodik. A jelentésekben feltárul egy-egy eredettörténet (pl.: rábapatonai főtéri Immaculata szobor, lövői pestisemlék), ezen kívül néhány beszámoló sérült szobor javításáról.

A Mária-kultusz fejlesztésére irányuló kérdés megválaszolása a leghiányosabb az adatközlések során, mindössze hat dokumentumból értesülünk arról, hogy kik és milyen műveket írtak ebben a témában a plébánia területén. Csak a mindenki számára legismertebb és legújabb kiadványokról tesznek említést a plébánosok, de történeti kutatásokat senki sem végzett ehhez kapcsolódóan.

A negyedik kérdésre adott válaszokat vizsgálva megállapítható, hogy gazdag anyag halmozódott fel a „régii Mária-kultusz”-ról szóló beszámolókbán. Ennek ápolásában a társulatok szerepe a legkiemelkedőbb, de a kultusz elemeiként falvanként változó hagyományokról, többek között litániákról, Mária-ünnepek megtartásáról, házi oltárok, homlokzati Mária-szobrok meglétéről, alkalmakhoz kötött böjtről és munkatilalomról, harangozási és imádkozási valamint kereszteléshez kapcsolódó szokásokról is érdekes adalékokat tudhat meg az olvasó.

A búcsújáró helyek közül 1950-re Máriacell háttérbe szorul, amit az is mutat, hogy csak tizennyolc alkalommal és akkor is múltbeli eseményként említik az ide vezetett zarándoklatokat. A zarándokok célpontjai falvanként változatos képet mutatnak, amelyet igazol a bevezetésben

közzétett részletes elemzés. A kegyhelyek között találunk határon túliakat, csupán egy-egy falu által, vagy a közvetlen környezet által látogatottakat, „regionális” szerepet betöltőket. A térség 20. században leglátogatottabb kegyhelye Celldömölk, Kiscell és Csatka. A győri Könnyező Szűzanya szobra is számos látogatót vonz, hiszen ezt tizenketten is megnevezték a jelentésben, és a jubileumi év alkalmából hívők tömegei látogatták meg a székesegyházat. Egy-egy település lakói távolabbi kegyhelyekre is elzarándokoltak, melyek közül a legtávolabbi Lourdes volt.

A beszámolókhöz az adatgyűjtés hatodik pontjában kért fényképek csak kis számban érkeztek, hiszen – mint azt több plébános is jelezte – fényképezőgép vagy anyagi fedezet hiányában nem állt módjában ezek beküldése. De annak ellenére, hogy a mellékletek többsége rossz minőségű, vagy utólag levelezőlap formájában eljuttatott dokumentum, értékük így is jelentős az utókor számára. Az írásos beszámolókkal együtt arról tanúskodnak, hogy a Mária iránti tisztelet az ötvenes évekre jellemző politikai helyzettől függetlenül virágzik és a katolikus hívek körében töretlenül él tovább.

A forrásokhoz fűzött bevezetés az önmagukban is érdekes és értékes jelentésekhez ad érthető és tudományosan is megalapozott magyarázatokat, amelyet kiegészítenek a gondosságot és pontosságot mutató lábjegyzetek. Ezeket böngészve az olvasó számos felhasznált irodalomra talál hivatkozást. Ezek egy része külön kiemelve megtalálható a kötet végén közölt, az eddig megjelent Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványait felsoroló listában is. Az ott nem szereplők csak a lábjegyzetben lelhetők. Noha ez nem ront a könyv értékén, az érdeklődők szempontjából talán szerencsés lett volna ezek kiemelése, egy, a bevezető részhez felhasznált vagy kapcsolódó irodalom feltüntetésével, mely a témában elmélyülni kívánók számára nyújthatott volna segítséget.

A kötetben a jelentéseket megelőzően „A forrásközlés szempontjai” címmel jelölt rész a dokumentumok közzétételénél alkalmazott elvekkal ismerteti meg a könyvet kezükbe vevőket. Precíz és pontos útmutatást olvashatnak itt a „Győregyházmegyei adatok a Mária – Enciklopédia részére” című fejezetben közölt források értelmezéséhez. A különböző változatban megtalálható, akkoriban általánosságban használt rövidítések magyarázatai szintén segítik a feldolgozást, akárcsak a jelentésekben előforduló latin, valamint a liturgiára és az ünnepekre vonatkozó kifejezések lefordított megfelelőinek felsorolása. Mindez világossá teszi, hogy a Győri Egyházmegyei Levéltár legújabb kötetét nem csupán szakemberek, hanem laikusok is sikerrel forgathatják.

A kötet értékét a jelentések forráshűen közölt írásos és képi anyagán kívül a könyv végén található képgaléria is növeli. Ebben a 20. század első feléből származó fekete-fehér, a Mária-tisztelethez kapcsolódó képek mellett a 21. század hajnalán készült színes felvételek találhatók, amelyek az egyházmegye történeti és művészeti értékeinek összegzéséhez készültek.

Összességében elmondható a könyvről – mely források formájában már 60 éve feküdt a levéltár polcain Orbán László iratai között –, hogy hiánypótló jelentőségű. Olyan adatokat szolgáltat, amelyek elképzelhető, hogy mára a helyi plébániák irattárából is hiányoznak. Nemcsak az avatott szakemberek számára hoz újat, hanem a helytörténet kutatók, a témát feldolgozni kívánók, szakdolgozatot író történelem, művészettörténet, hittanár vagy néprajz szakos hallgatók is haszonnal forgathatják. Összehasonlítás alapjául szolgálhat más egyházmegyék, vidékek korabeli vallásosságának, szokásainak feltárásához. Emellett ajánlom az érintett falvakban élők, a saját múltjuk iránt érdeklődő laikusok számára is, akiknek nem adatik meg a plébániai vagy egyházmegyei levéltárak iratanyagaiba való betekintés.

Petrusz Zsuzsanna